

№4
КВІТЕНЬ
2008

UKRAINIAN JOURNAL ЕКОНОМІСТ

№4
APRIL
2008

ЛІТОПИС ПОДІЙ, ОСОБИСТОСТІ, ІДЕЇ, АНАЛІТИКА Й ДОСЛІДЖЕННЯ

CHRONICLES, PERSONS & IDEAS, ANALYSIS & RESEARCH

МОНІТОРИНГ ПОДІЙ
MONITORING OF THE EVENTS
Page 4, 21

КЛАСТЕРНИМ ТЕХНОЛОГІЯМ В УКРАЇНІ — 10 РОКІВ
10TH ANNIVERSARY OF CLUSTER TECHNOLOGIES IN UKRAINE
Page 64

...ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ХЛІБОПЕКАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ
... INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN BAKING ENTERPRISES
Page 28-43

СТАТИСТИКА
STATISTICS
Page 6-20

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ
ECONOMY OF ENTERPRISES
Page 48-60

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ У 2007 РОЦІ
INNOVATION DEVELOPMENT IN UKRAINE DURING 2007
Page 66

СИМВОЛИ КВІТНЯ SYMBOLS OF APRIL

ПОДІЇ

- Головні економічні події в Україні
Україна і світ. Компактна хроніка
Про деякі події окремо
КЛАСТЕРНИМ ТЕХНОЛОГІЯМ
ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ — 10 РОКІВ

СТАТИСТИКА

ЕКОНОМІКА ГАЛУЗІ

- Наталія ЖУЖУКІНА, Сергій ПЕТРУХА, Максим КОЛОТУША**
ПАРАДИГМА РЕГІОНАЛЬНОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ХЛІБОПЕКАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

ПОТАТКОВА КОНКУРЕНЦІЯ

- Олена БОЗУЛЕНКО**
ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ
НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ

- Владислав ЄГОРОВ**
СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК
СИСТЕМИ ДИСТРИБУЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА
Володимир ПРИПОТЕНЬ
КОНЦЕПЦІЯ СИНТЕЗУ ЕФЕКТИВНОЇ
ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ПІДПРИЄМСТВА
Олександр ЛЮБИЙ
КОНЦЕПЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ КОМПЕНСАЦІЇ ПРАЦІ
ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

МОДЕЛІ

- Валентина ІВАНОВА**
ЩОДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ДЕЯКІ ПІДСУМКИ

- ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ У 2007 РОЦІ.
ОСНОВНІ ПОДІЇ

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

- Ярослав ОСТАПЧУК**
ДО ПИТАННЯ УНІФІКАЦІЇ ВИЗНАЧЕННЯ КРЕДИТУ

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМ

- Ігор КУРІВСЬКИЙ**
СУЧАСНИЙ СТАН ГАЛУЗІ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА
М.КИЄВА ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЇЇ РОЗВИТОК

ФОНДОВИЙ РИНОК

- Володимир ЛИТВИНЧУК**
ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ РИНКІВ
НА ФОНДОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ

НОВІ ВИДАВАННЯ

EVENTS

- 4 Main economic events in Ukraine
21 Ukraine and the world. Brief chronicle
24-27 About some events separately
64 FOR 10th ANNIVERSARY OF THE CLUSTER TECHNOLOGIES
OF ENTERPRISES' ASSOCIATION In UKRAINE

STATISTICS

ECONOMY OF BRANCH

- 28 **Nataliya ZHUZHUKINA, Sergiy PETRUKHA, Maksym KOLOTUSHA**
PARADIGM OF REGIONAL INNOVATIVE DEVELOPMENT
OF UKRAINIAN BAKING ENTERPRISES

TAX COMPETITION

- 44 **Olena BOZULENKO**
ABOUT TAX COMPETITION ADJUSTING
ON THE INTERNATIONAL LEVEL

ECONOMY OF ENTERPRISES

- 48 **Vladyslav EGOROV**
STRATEGIC DEVELOPMENT OF THE SYSTEM
OF ENTERPRISE'S DISTRIBUTION
54 **Volodymyr PRYPOTEN'**
CONCEPTION OF SYNTHESIS
OF ENTERPRISE'S EFFECTIVE ORGANIZATIONAL STRUCTURE
58 **Oleksandr LYUBY**
CONCEPTION OF ORGANIZATION OF THE LABOUR'S
COMPENSATION SYSTEM FOR PERSONNEL ON THE ENTERPRISE

MODELS

- 61 **Valentyna IVANOVA**
ABOUT FORMATION OF INFORMATION SUPPORT SYSTEM
OF UKRAINIAN ECONOMY DEVELOPMENT

SOME RESULTS

- 66 INNOVATION DEVELOPMENT IN UKRAINE DURING 2007.
MAIN EVENTS

ECONOMIC THEORY

- 69 **Yaroslav OSTAPCHUK**
TO THE ISSUE OF UNIFICATION OF CREDIT DEFINITION

PROBLEMS OF REFORM

- 72 **Igor KURIVSKY**
CURRENT SITUATION IN RESIDENTIAL PROPERTY DEVELOPMENT
INDUSTRY IN KYIV AND FACTORS OF MAIN INFLUENCE

STOCK MARKET

- 78 **Volodymyr LYTUVNCHUK**
INFLUENCE OF GLOBAL MARKETS
ON UKRAINIAN STOCK MARKET

NEW EDITIONS

80

ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНЦІЇ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

ABOUT TAX COMPETITION ADJUSTING ON THE INTERNATIONAL LEVEL

Олена БОЗУЛЕНКО,

Чернівецький

торгівельно-економічний інститут

Київського національного

торгівельно-економічного університету

Olena BOZULENKO,

Chernivtsi Trade

and Economic Institute

of Kyiv National Trade

and Economic University

На сьогодні питання міжнародної податкової конкуренції є одним із найбільш дискусійних у світових політичних, ділових та наукових колах. Саме у цій площині відбуваються податкові суперечки всередині Європейського Союзу (ЄС), між національними урядами, міжнародними організаціями та офшорними центрами. Окрім цього, саме міжнародна податкова конкуренція є одним із провідних факторів, що зумовлює стрімкий розвиток глобального фінансового ринку та забезпечує економічну могутність транснаціональних корпорацій.

Тому, на наш погляд, необхідно більш детально розглянути особливості сприйняття міжнародної податкової конкуренції національними урядами і міжнародними організаціями та підходів до її регулювання.

Розвиток економічної глобалізації сприяв значному загостренню конкурентної боротьби між країнами світу за залучення у національну економіку міжнародного капіталу. Цей процес зумовив розвиток теорій, що пояснюють сутність та походження конкурентних переваг країни. Зокрема, у цьому контексті слід вказати на теорію конкурентоспроможності національної економіки **М.Портєра** та еkleктичну теорію міжнародного виробництва **Дж.Даннінга**.

Підсумовуючи положення цих теорій, можна стверджувати, що конкурентоспроможними у глобальній економіці можуть бути лише ті країни, що мають розвинену ринкову економіку та потужний промисловий та науково-технічний сектори, які й є об'єктом зовнішнього інвестування, або країни, що мають значні природні ресурси, дешеву робочу силу та/або місткий внутрішній ринок (у такому випадку іноземне інвестування буде спрямовуватися або на експлуатацію дешевих факторів виробництва, або на захоплення внутрішнього ринку). А ті країни, що не мають розвиненої національної промисловості, значних природних, трудових та земельних ресурсів та мають вузький внутрішній ринок внаслідок низької чисельності населення, його низької платоспроможності та/або малої території з традиційної точки зору вважаються неконкурентоспроможними. Саме до цієї групи країн у перші десятиліття після розпаду колоніальних систем дослідники відносили переважно більшість країн — колишніх колоній.

З огляду на це перед даною групою країн постало завдання пошуку своєї ніші у світовому господарстві та створення відповідних конкурентних переваг. Очевидно, що чинники, які лежать в основі класичних конкурентних переваг, або взагалі не можуть бути штучно створені, або це потребує значного часу та великих капіталовкладень. Тому увага урядів цих країн була прикута до створення чинників конкурентоспроможності, що належать до категорії «умов ведення бізнесу», оскільки значна їх частина, зокрема ті умови, що впливають з особливостей внутрішньої економічної політики, можуть бути створені дуже швидко й залежать виключно від політичної волі національного уряду. Таким чином, державний суверенітет цих країн фактично виявився тим інструментом, який мав потенціал, щоб забезпечити їм відповідні конкурентні переваги. Адже всі без винятку розвинуті країни, маючи досить розвинуту економіку та розбудовану соціальну сферу, виявилися нездатними до швидких і радикальних коригувань механізмів державного регулювання економіки та внутрішньої економічної політики внаслідок наявності численних соціальних, політичних та економічних завдань, що вимагали вирішення, історично сформованих традицій тощо. Якщо розглядати окремо сферу оподаткування, то, наприклад, утримання комплексних систем соціального захисту населення у розвинутих країнах світу вимагає значних коштів та відповідно зумовлює високий рівень оподаткування, тоді як скорочення соціальних витратків є неприйнятним з внутрішньополітичних міркувань. Аналогічний ефект має надання тих чи інших субсидій окремим галузям, зокрема, фінансова підтримка в цілому збиткового сільського господарства у країнах ЄС

коштуватиме близько 35% бюджету ЄС протягом 2007-2013 років, проте вона здійснюється знову ж таки за рахунок платників податків.

Практична відсутність цих обставин у багатьох країнах, що розвиваються, зумовила можливість впровадження швидких та безболісних змін їхньої внутрішньої економічної політики з метою пристосування до вимог та потреб міжнародного бізнесу. Досвід світового економічного розвитку довів, що податкові стимули є дуже дієвими для розвитку бізнесу на власній території. Відповідно до цього уряди почали усвідомлювати, що пільгове оподаткування само по собі є фактором, що певним чином забезпечує конкурентоспроможність держави на світовій арені, причому фактором, який може бути сформований самою державою.

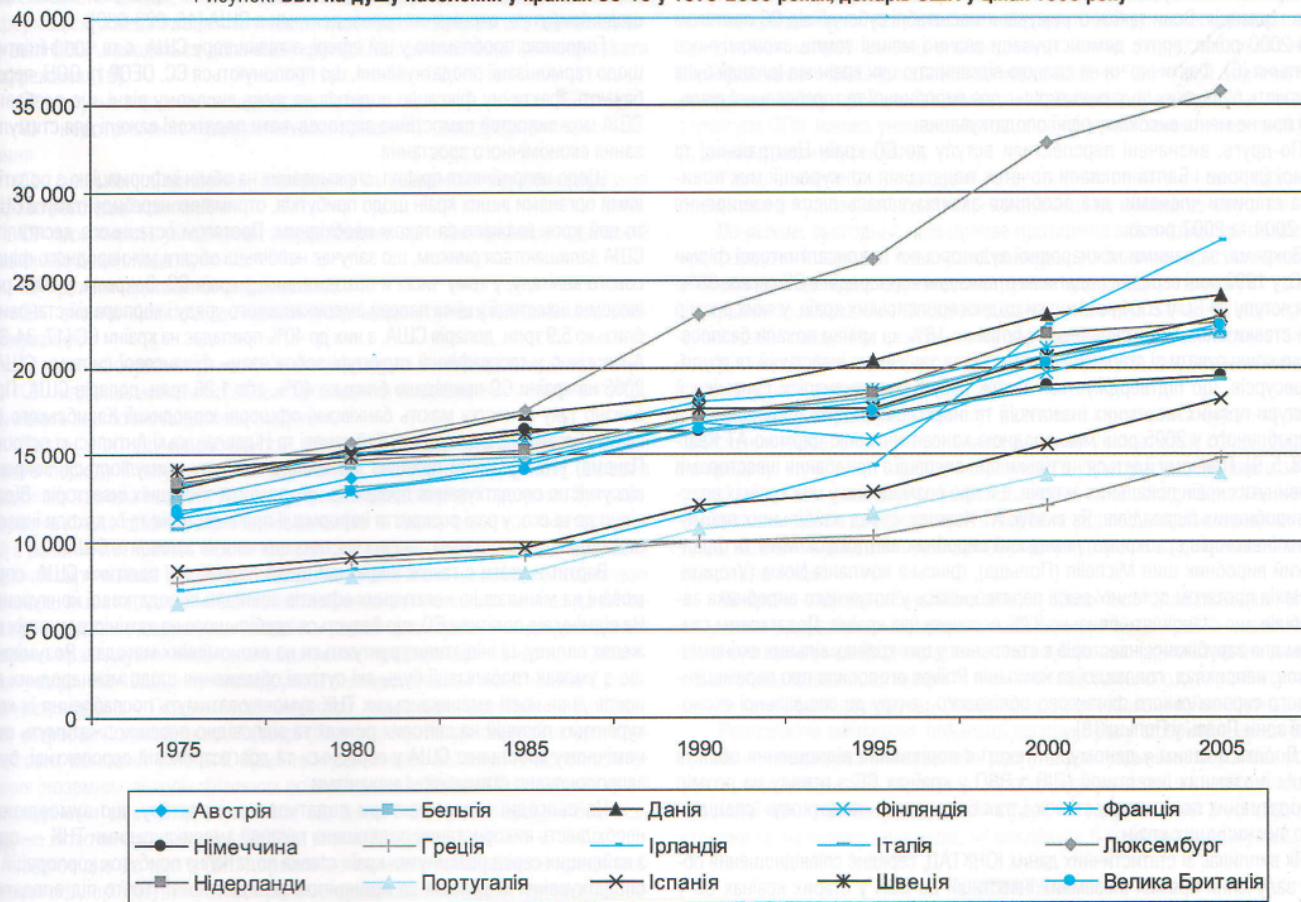
Швидше за все, виникнення деяких з перших податкових гаваней або офшорних юрисдикцій було випадковим, але національні уряди досить швидко зрозуміли, що різке скорочення податкових ставок стимулює залучення зовнішніх інвестицій, а створення пільгових податкових режимів того чи іншого типу стало масовим. Водночас слід вказати на певні особливості створення пільгових зон. Зокрема, країни, в яких традиційні конкурентні чинники були більш-менш наявні, почали формувати вільні та спеціальні економічні зони на власній території. Прикладами можуть бути Коста-Ріка, Дубай (ОАЕ), Індія та Південно-Африканська Республіка. Інші країни, які таких чинників не мали зовсім, скористалися тенденцією делокалізації ведення бізнесу та ефектами фінансової глобалізації, перетворившись на фінансові й реєстраційні офшори. До такої групи країн, зокрема, належать Британські Віргінські та Бермудські острови, Науру, Беліз та інші.

Варті уваги є й те, що активізація конкуренції за міжнародний капітал вплинула й на розвинуті країни, які, починаючи з 1980-х років, також активно користуються тими чи іншими інструментами, що беруть походження у податковій конкуренції. У даному контексті слід згадати, зокрема, запровадження наприкінці 1980-х років зони вільної торгівлі, яка згодом трансформувалась у торговельно-холдинговий офшор, на острові Мадейра в Португалії, або аналогічний режим на Канарських островах (Іспанія), які діють і донині [1; 2]. У фінансовій сфері найбільші офшорні фінансові ринки концентруються у США (так звані IBF — міжнародні банківські установи у Нью-Йорку), Великій Британії (Лондон) та Японії (JOM — Японський офшорний ринок у Токіо) [3; 6]. Ці пільгові режими для міжнародних фінансово-інвестиційних операцій було запроваджено у 1980-х роках як відповідь на посилення втечі капіталу до класичних офшорних зон.

Таким чином, цілком правомірним, на наш погляд, є висновок про те, що протягом останніх десятиліть відбулась якісна зміна у сприйнятті податкової конкуренції національними урядами. Якщо у доглобальну епоху податкова конкуренція являла собою побічний ефект, що випливав з природних розбіжностей між законодавством різних країн, яке орієнтувалось на внутрішні цілі, то сьогодні міжнародна податкова конкуренція стає інструментом, який цілеспрямовано використовується урядами для створення конкурентних переваг власної країни.

Проте слід зазначити, що, якщо країни, що розвиваються, розглядають податкові пільги переважно як інструмент створення власних конкурентних переваг, то у розвинутих країнах ставлення до цього є значно більш суперечливим. Причиною цього є наявні відмінності у системах оподаткування розвинутих країн за умов принципової схожості внутрішніх умов ведення бізнесу, які зумовлюють активне переміщення ділової активності між ними та її концентрацію у тих країнах, що пропонують найбільш пільгові податкові умови. Відповідно до цього у розвинутих країнах з більш високим рівнем оподаткування спостерігається скорочення подат-

Рисунок. ВВП на душу населення у країнах ЄС-15 у 1975-2005 роках, доларів США у цінах 1990 року

Складено за даними [4]

кових надходжень внаслідок звуження бази оподаткування.

Особливо яскраво цей процес спостерігається у межах інтеграційних угруповань за умов відсутності міждержавних бар'єрів на шляху зовнішньої торгівлі та руху факторів виробництва. Фактично, саме це явище лежить в основі податкових суперечок всередині Європейського Союзу (ЄС), які варто розглянути більш детально.

ЄС виявився майже ідеальним середовищем для податкової конкуренції внаслідок певних причин:

- відсутність будь-яких адміністративних бар'єрів на шляху торгівлі, руху капіталу та міграції населення між державами — членами;
- єдина валюта, що нівелює валютні ризики;
- високий ступінь уніфікованості умов ведення бізнесу;
- вибіркова уніфікованість податкових систем.

Головне протиріччя податкової політики ЄС полягає в тому, що, хоча за суттю податкові системи всіх країн-членів є уніфікованими, ставки податків контролюються на національному рівні і є неоднаковими у різних країнах ЄС. До того ж, у деяких з них є певні податкові пільги відносно визначених видів економічної діяльності. З огляду на це проаналізуємо вплив податкової конкуренції всередині ЄС на міграцію бізнесу, а також на особливості розподілу заощаджень та інвестицій.

Податкова конкуренція між країнами ЄС, на наш погляд, має два полюси.

По-перше, це конкуренція між «старими» членами ЄС, що походить ще з періоду до формування цього союзу. ЄС об'єднав у собі економіки, що значно відрізнялися між собою ступенем економічного розвитку. На **рисунку** показано динаміку зростання показника ВВП на душу населення у п'ятнадцяти країнах-старих членах ЄС протягом 1975-2005 років.

Як випливає з наведених даних, станом на 1975 рік всі вказані країни можуть бути поділені на дві більш-менш однорідні групи: відносно слабо-розвинуті — Іспанія, Португалія, Греція та Ірландія; відносно високо розвинуті (всі інші економіки). При цьому економічний розвиток усіх країн протягом наступних 30 років відбувався приблизно однаковими темпами, за винятком лише двох — Люксембургу та Ірландії.

Люксембург історично був регіональним фінансовим центром Західної Європи та в міру розвитку глобальних фінансових ринків ця його спеціалізація, за умов незначної власної території та кількості населення, закономірно

сприяла випереджаючому зростанню економічного добробуту. Проте досвід Ірландії, яка історично була слабо-розвинутою аграрною країною, потребує більш детального розгляду.

Підсумовуючи результати численних досліджень за тематикою ірландського «економічного дива», можна стверджувати, що головними його факторами були такі [5; 6]:

- членство Ірландії в ЄС, що давало компаніям, які базуються у цій країні, доступ до європейського спільного ринку, минаючи тарифні й нетарифні торговельні бар'єри;
- сприятливе середовище ведення бізнесу, зокрема високий ступінь економічної відкритості та лібералізації, висококваліфікована робоча сила, високий ступінь політичної стабільності, послідовна та виважена політика уряду стосовно розвитку бізнесу, інвестицій у людський капітал та залучення іноземних інвестицій, розвинута транспортна і комунікаційна інфраструктура тощо;

□ ліберальна податкова політика. Зокрема, спочатку було впроваджено пільгову 10%-у ставку податку на прибуток для виробничих компаній незалежно від їх розташування та торговельних фірм у рамках вільної економічної зони Шеннон; створено центр міжнародних фінансових послуг для залучення фінансових компаній, які також мали право користуватися 10% податком на прибуток та низкою інших пільг [7]. Згодом, у 2001-2003 роках було здійснено загальне скорочення податкових ставок у країні — з 35% до 22% для податку на доходи населення та з 40% до 12,5% — для компаній (при цьому попередні податкові пільги було скасовано, адже у них зникла потреба).

Фактично мова йде про те, що уряд Ірландії перетворив країну у справжній офшор всередині ЄС, спочатку шляхом створення вільних економічних зон, а згодом — поширенням податкових пільг у вигляді низьких податкових ставок на всі види економічної діяльності в країні та на всю її територію. У даному контексті не дивно, що саме Ірландію обрали провідні компанії з США (такі, як, наприклад, Intel та Dell) як країни базування операцій на ринку ЄС. У 2003 році іноземні компанії забезпечували понад половину експорту Ірландії, надавали робочі місця приблизно 140 000 робітників та генерували близько 14 млрд. євро витрат в економіку [5].

Щоб підкреслити важливість саме податкових стимулів для економічного розвитку, слід також зазначити, що інші відносно слабо-розвинені країни

ЄС, такі як Іспанія, Греція й Португалія, мали приблизно такі ж початкові умови, як і Ірландія. Вони також отримували масштабні субсидії від ЄС протягом 1990-2000 років, проте демонстрували значно менші темпи економічного зростання [6]. Фактично чи не єдиною відмінністю цих країн від Ірландії була відсутність будь-яких податкових пільг для виробничої та торговельної діяльності при не менш високому рівні оподаткування.

По-друге, визначені перспективи вступу до ЄС країн Центральної та Східної Європи і Балтії поклали початок податковій конкуренції між новими та старими членами, яка особливо активізувалась після розширення ЄС у 2004 та 2007 роках.

Зокрема, за даними міжнародної аудиторської та консалтингової фірми KPMG, у 1993 році середня податкова ставка для корпорацій в ЄС сягала 38%. Після вступу до ЄС у 2004 році низки східноєвропейських країн, у яких розмір даної ставки становив у середньому близько 18%, ці країни почали безпосередньо конкурувати зі старими членами ЄС за залучення інвестицій та трудових ресурсів, що підтверджується також результатами аналізу динаміки й структури прямих іноземних інвестицій та інвестиційної привабливості країн ЄС, зробленого у 2005 році міжнародною консалтинговою фірмою AT Kearney [8, 5; 9]. Причому йдеться не тільки про операції з придбання інвесторами з розвинутих країн локальних активів, а й про розміщення у цих країнах власних виробничих підрозділів. Як вказує AT Kearney, серед найбільших промислових інвесторів є, зокрема, німецький виробник вантажівок MAN та французький виробник шин Michelin (Польща), фінська компанія Nokia (Угорщина). Чехія протягом останніх років перетворилася у потужного виробника автомобілів, що становлять близько 23% експорту цієї країни. Додатковим стимулом для зарубіжних інвесторів є створення у цих країнах вільних економічних зон, наприклад, голландська компанія Philips оголосила про переміщення свого європейського фінансово-облікового центру до спеціальної економічної зони Лодзь у Польщі [9].

Досить цікавим у даному контексті є порівняння відношення обсягів прямих іноземних інвестицій (ПІІ) з ВВП у країнах ЄС з огляду на розмір корпоративних податкових ставок і, так би мовити, «податкову» спеціалізацію тих чи інших країн.

Як випливає зі статистичних даних ЮНКТАД, середнє співвідношення обсягів залучення прямих іноземних інвестицій до ВВП у старих країнах ЄС у 2003-2005 роках становило близько 3,2% при середній податковій ставці для корпорацій на рівні 30,48%. Аналогічні показники для нових членів ЄС — відповідно 5,81% та 19,27% [10]. Таким чином, має місце безпосередня залежність між розміром податкової ставки та рівнем залучення ПІІ.

Цей висновок підтверджується також аналізом отриманих даних для п'ятнадцяти старих членів ЄС. Якщо виключити з їх переліку країни, що пропонують масштабні податкові пільги для холдингових компаній та управлінських центрів ТНК, а саме: Бельгію, Нідерланди, Люксембург та Ірландію, яка зобов'язана своїм бурхливим розвитком насамперед вільним економічним зонам та пільговому оподаткуванню, то середній показник відносних обсягів ПІІ сягатиме 1,9% (або втричі нижче, ніж у нових членів ЄС) при ще вищому рівні середньої податкової ставки — 30,75%.

Опосередкованим доказом інтенсифікації податкової конкуренції між даними групами країн ЄС є анонсовані плани модернізації податкових систем деяких зі старих членів ЄС.

Зокрема, з 2007 року Нідерланди планують скоротити ставку податку на прибуток корпорацій до 25% та водночас зменшити податки на доходи населення й обсяги соціальних відрахувань [11]. У 2006 уряд Німеччини звинуватив Австрію у недобросовісній податковій конкуренції внаслідок того, що уряд останньої скоротив ставку податку на прибуток корпорацій з 34% до 25%. У свою чергу Австрія стверджує, що зниження цього податку було викликано лише необхідністю протистояти конкуренції з боку країн Східної Європи, адже, наприклад, у Словаччині ставка даного податку становить лише 19%. Саме з боку Німеччини неодноразово лунали вимоги до підвищення рівня оподаткування у країнах — нових членах ЄС з метою запобігання податковій конкуренції [12; 13].

У цілому навіть Німеччина з її прагненням утримувати податкові ставки на стабільно високому рівні вимушена розпочинати реформування податкової системи, адже ця країна має найвищі податки у ЄС, що спричиняє втечу бізнесу у більш сприятливі юрисдикції. За даними Міністерства фінансів Німеччини, її бюджет щороку втрачає до 65 млрд. євро у вигляді недоотриманих податків внаслідок переміщення корпораціями своїх прибутків за кордон [14; 15].

Іншим важливим аспектом слід вважати наявність суттєвих суперечностей між Європейським Союзом і США у податковій сфері, які визначено, наприклад, у змісті рекомендацій з податкової політики, наданих американським Інститутом САТО 108-му Конгресу США, згідно з якими необхідними вважаються такі заходи, як захист американського податкового суверенітету від іноземних ініціатив щодо гармонізації оподаткування та неприйняття правил,

спрямованих на обмін інформацією з податковими органами інших країн щодо прибутків, отриманих нерезидентами в США [16, 623-630].

Головною проблемою у цій сфері, з точки зору США, є те, що ініціативи щодо гармонізації оподаткування, що пропонуються ЄС, ОЕСР та ООН, передбачають фактичну фіксацію податків на дуже високому рівні, що позбавить США можливостей самостійно застосовувати податкові важелі для стимулювання економічного зростання.

Щодо неприйняття правил, спрямованих на обмін інформацією з податковими органами інших країн щодо прибутків, отриманих нерезидентами в США, то цей крок вважається також необхідним. Протягом останнього десятиліття США залишаються ринком, що залучає найбільші обсяги міжнародного фінансового капіталу, у тому числі й походженням з країн ЄС. Зокрема, у 2005 році іноземні інвестиції у цінні папери американського уряду і корпорацій становили близько 5,9 трлн. доларів США, з них до 40% припадає на країни ЄС [17, 34-35]. Аналогічно у географічній структурі зобов'язань фінансової системи США у 2005 на країни ЄС припадало близько 40%, або 1,26 трлн. доларів США. Приблизно таку ж частку мають банківські офшорні юрисдикції Карибського басейну (Багамські, Бермудські, Кайманові та Нідерландські Антильські острови, Панама) [18, 9]. Такий приплив іноземного капіталу стимулюється, зокрема, відсутністю оподаткування процентів на депозити зовнішніх інвесторів. Відповідно до цього, у разі розкриття інформації про інвесторів та їх доходи іноземним податковим органам, значна частина цих коштів залишить США.

Вартими уваги є також ініціативи щодо податкової політики США, спрямовані на мінімізацію негативних ефектів зовнішньої податкової конкуренції. На відміну від політики ЄС, що базується здебільшого на адміністративних важелях впливу, ці ініціативи ґрунтуються на економічних методах. Розуміючи, що в умовах глобалізації будь-які суттєві обмеження щодо міжнародних аспектів діяльності американських ТНК зумовлюватимуть послаблення їх конкурентних позицій на світових ринках та відповідно перешкоджатимуть економічному зростанню США у середньо- та довгостроковій перспективі, було запропоновано стимулюючі механізми.

На сьогодні є два фактори податкового характеру, що зумовлюють необхідність використання податкових гаваней американськими ТНК — одна з найвищих серед розвинутих країн ставка податку на прибуток корпорацій та оподаткування їх доходів за принципом резидентності (тобто під оподаткування у США підпадають усі отримані за кордоном прибутки ТНК). Оскільки переважна більшість доходів ТНК так чи інакше має іноземне походження, протягом останніх років набула поширення тенденція реінкорпорації компанії у юрисдикціях з пільговим оподаткуванням. Зміна місця реєстрації материнської компанії дозволяє уникати оподаткування зарубіжних доходів, тоді як структура бізнесу ТНК залишається практично без змін. Ця тенденція, з одного боку, викликає незадоволення уряду США, оскільки вона звужує базу оподаткування, проте, з другого боку, є розумінням того, що навіть заборона подібних операцій не ліквідує податкові переваги іноземних компаній над американськими, проте сприятиме подальшому розростанню податкового апарату і розвитку різноманітних фінансових схем.

Виходячи з цього, пропонується суттєво скоротити ставку податку на прибуток компаній та запровадити систему оподаткування за територіальним принципом. Ці кроки, по-перше, зроблять неактуальними операції з реінкорпорації національних ТНК і збільшать їхні конкурентні переваги на світових ринках завдяки зниженню податкових витрат, та, по-друге, стимулюватимуть перехід інших глобальних корпорацій під юрисдикцію США, адже переважна більшість інших розвинутих країн також дотримуються територіальної системи оподаткування [16, 623-630].

Таким чином, на наш погляд, цілком справедливим є висновок, що США, на відміну від країн ЄС, пов'язують своє економічне майбутнє не з глобальною гармонізацією оподаткування, а з жорсткою податковою конкуренцією, насамперед з іншими розвинутими країнами за залучення глобального капіталу.

Іншим аспектом даної проблеми є особливості політики міжнародних економічних організацій щодо глобального регулювання податкових питань.

Головною та практично єдиною міжнародною установою, діяльність якої, поміж іншого, безпосередньо стосується регулювання міжнародної податкової конкуренції, є Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Під тиском урядів деяких її членів, зокрема Франції та Німеччини, у 1996 році було започатковано програму боротьби зі шкідливими формами податкової конкуренції, у рамках якої у 1998 було оприлюднено відповідний звіт. Оскільки ОЕСР не має власних механізмів впливу як на політику своїх членів, так і, тим більше, на уряди решти країн світу, головною метою даної ініціативи було забезпечення скоординованих заходів розвинутих країн щодо примусу офшорних юрисдикцій змінити їх законодавство та відмовитися від своїх пільгових податкових режимів.

Факівці ОЕСР визначили поняття «режиму шкідливої податкової конкуренції» як такого, що пропонує низькі або взагалі нульові податкові ставки,

бмежене цілове спрямування, є непрозорим та не передбачає обміну мацією з податковими службами інших країн. Крім того, у однойменній ОЕСР наводяться допоміжні критерії, що дозволяють ідентифікувати режими [19]:

- штучне визначення податкової бази;
- недотримання принципів міжнародного трансферного ціноутворення;
- звільнення прибутків, отриманих за кордоном, від оподаткування після реєстрації компанії;
- можливість узгодження з податковими органами розміру податкової бази або бази оподаткування;
- режим підвищеної секретності;
- значна кількість укладених угод щодо усунення подвійного оподаткування;
- позиціонування режиму як механізму для мінімізації оподаткування;
- надання можливостей для проведення операцій або укладення угод, які виключно податкове підґрунтя.

Проте, з огляду на результати, досягнуті даною ініціативою протягом періоду її існування, на наш погляд, можна стверджувати, що вона фактично зазнала невдачі. Дійсно, у процесі реалізації цієї програми було ліквідовано кілька дрібних офшорних режимів та низку податкових преференцій розвинувих країнах. Проте на практиці у діяльності головних податкових центрів світу майже нічого не змінилось. Визначення шкідливих податкових режимів, яким керується ОЕСР, є настільки широким, що за ним до даної категорії потрапляє переважна більшість розвинувих країн, які, до речі, також практикують різні типи податкових преференцій на кшталт так званих холдингових 1929 року» та відсутності оподаткування інвестиційних доходів резидентів у Люксембурзі, пільгових податкових режимів на Канарських островах (Іспанія) та на Мадейрі (Португалія), податкових пільг для холдингових компаній у Бельгії, Данії та Нідерландах, звільнення від оподаткування іноземних доходів фізичних осіб-резидентів Великої Британії, які не є її резидентами та ін. Слід зауважити, що деякі з цих режимів були безпосередньо включені до переліку ОЕСР та визнані шкідливими.

Відповідно до цього ОЕСР практично не може примушувати уряди класичних офшорів дотримуватися рекомендованих нею правил гри та запровадити до них певні санкції, доки її члени самі цим правилами не відповідають. Тому, хоча майже всі податкові гавані погодилися на співробітництво з ОЕСР шляхом підписання так званих «гарантійних листів», більшість із цих гаваней нічого не варті, оскільки містять у собі одну дуже важливу умову: вони надають чинності лише тоді, коли всі інші країни, включаючи країни-члени ОЕСР, також виконують інструкції ОЕСР та підлягатимуть аналогічним санкціям за їх порушення [20, 105]. У даному контексті слід зазначити, що введення санкцій проти окремих членів ОЕСР, що утримують на своїй території шкідливі податкові режими, є малоймовірним. Зокрема, Люксембург є членом ОЕСР, тому санкції проти нього будуть суперечити положенням ЄС щодо застосування вільного руху товарів та послуг, капіталу та заборони будь-яких форм дискримінації всередині цього об'єднання. Три інші європейські країни: Ірландія, Монако та Ліхтенштейн, хоча й не є членами ЄС, проти дуже тісно пов'язані з ним економічними зв'язками, взагалі відмовляються співпрацювати з ОЕСР з приводу зміни своїх внутрішніх податкових режимів.

Іншими факторами, що зумовлюють невдачу ініціативи ОЕСР, є:

- відсутність у цієї організації законодавчих прав як щодо своїх членів, так і для решти країн, оскільки вона є суто добровільним міжурядовим інститутом;
- відсутність підтримки з боку США, які є напевно єдиною країною, яка могла би дійсно нав'язати свої умови решті держав;
- скоординовані та послідовні спільні протидіючі заходи офшорних центрів тощо.

Фактично досвід антиофшорної ініціативи ОЕСР довів, що подолання податкової конкуренції у глобальному масштабі є теоретично можливим лише у випадку однотайності позицій усіх без винятку розвинувих країн у ліквідації будь-яких преференційних податкових режимів, а також скоординованості впровадження санкцій проти порушників, що на сьогодні слід вважати нереальним.

Серед інших міжнародних організацій, які тим чи іншим чином здійснюють регулятивний вплив на податкову конкуренцію, слід назвати Світову організацію торгівлі (СОТ), Організацію об'єднаних націй (ООН) та міжнародні центри з протидії відмиванню грошей (ФАТФ та ін.)

Зокрема, зусилля Світової організації торгівлі спрямовані на ліквідацію пільгових податкових режимів, які де-факто являють собою форму субсидіювання експорту. Одним з найяскравіших прикладів таких режимів слід вважати так званий режим «зовнішньоторговельної корпоративної» в США, за яким деякі форми зарубіжних доходів корпорацій США звільняються від оподаткування.

Політична дискусія навколо податкової конкуренції в ООН являє собою логічне продовження вищевисказаних підходів ОЕСР до даного явища та концентрується на проблематиці впровадження певних форм глобальних податків, ефективного обміну податковою інформацією. Проте слід зазначити, що, по-перше, нічого принципово нового запропоновано не було, та, по-друге, структура ООН майже унеможливує перехід даних теоретичних дискусій у будь-яку практичну площину.

Узагальнюючи вищевикладене, слід зробити певні висновки щодо проблематики регулювання податкової конкуренції на міжнародному рівні.

По-перше, сьогодні є принципове протиріччя між позиціями розвинувих країн щодо міжнародної податкової конкуренції. Зокрема, прагнення частини з них й надалі використовувати її інструментарій для досягнення тих чи інших внутрішніх та зовнішніх економічних цілей суперечить бажанню інших розвинувих країн ліквідувати це явище з метою збереження у незмінному стані своїх соціально орієнтованих економік, що ґрунтуються не в останню чергу на високому рівні оподаткування.

По-друге, внаслідок наявності вказаного протиріччя будь-які спроби здійснення глобального регулятивного впливу у податковій сфері приречені на невдачу, адже вони навіть у теорії можуть бути успішними лише за умов участі у них всіх розвинувих країн, розробки та впровадження певних глобальних стандартів та правил гри, створення відповідних міжнародних інституцій, які мали б достатні повноваження для контролю за дотриманням таких стандартів тощо.

По-третє, наділення будь-яких міжнародних інституцій правами прямого втручання у внутрішню економічну політику принаймні країн — своїх членів, що є суттєвою умовою для проведення глобальних гармонізуючих заходів у сфері оподаткування, суперечить поняттю національного суверенітету та навіряд чи може бути досягнуто у більш-менш прогнозованому майбутньому.

Враховуючи викладене, подальші дослідження у сфері міжнародного регулювання податкової конкуренції є достатньо актуальними та, на наш погляд, мають спрямовуватися переважно на обґрунтування тих чи інших механізмів взаємодії між країнами у податковій сфері, які задовольняли б усі зацікавлені сторони та, на відміну від діючих, не викликали б конфліктних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Madeira offshore legal and tax regime. — www.lowtax.net — 1 p.
2. The Canary Islands special zone. — www.lowtax.net — 1p.
3. Offshore Financial Centers //IMF Background Paper. — IMF, June 2000. — www.imf.org. — 23 p.
4. Total Economy Database //The Conference Board and Groningen Growth and Development Centre, <http://www.ggdc.net>
5. Abela A. Ireland's economic miracle: What is "The Celtic Tiger"? — www.celtic-tiger.org. — December 2004. — 7 p.
6. Durrant B. The secret behind the Irish economic miracle//Money Week, 21.06.2005 — www.moneyweek.com — 2 p.
7. Ireland: Offshore legal and tax regimes. — www.lowtax.net — 1 p.
8. KPMG's Corporate Tax Rate Survey. An international analysis of corporate tax rates from 1993 to 2006. — KPMG International, 2006. — 18 p.
9. The 2005 Foreign Direct Investment Confidence Index //AT Kearney — www.atkearney.com — P.7
10. World Investment Report 2006. — UNCTAD. — www.unctad.org — 366 p.
11. Нідерланди планують зменшити ставку корпоративного податку в 2007 році // Новини Офшор Експрес — www.nalogi.net — 1 p.
12. Германия обвинила Австрию в «налоговом демпинге» //Новини Офшор Експрес — www.nalogi.net — 1 p.
13. Новые страны-участницы ЕС должны повысить свои налоговые ставки // Новини Офшор Експрес — www.nalogi.net — 1 p.
14. Немецкие компании перемещают свои доходы за границу во избежании уплаты высоких налогов //Новини Офшор Експрес — www.nalogi.net — 1 p.
15. Германия планирует модернизировать корпоративный налог // Новини Офшор Експрес — www.nalogi.net — 1 p.
16. CATO Handbook for Congress — Policy recommendations for the 108th Congress. CATO Institute, Washington, D.C. — P. 623-630
17. Nguyen E. The International Investment Position of the United States at Yearend 2004// Survey of Current Business, Commerce Department, July 2005. — P. 34-35
18. Yilmaz Y. Tax Havens, Tax Competition and Economic Performance //CF&P Foundation Prosperitas, Vol. VI, Issue III. — June 2006. — 10 p.
19. Harmful tax competition: an emerging global issue //Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris. — 1998.
20. Teather R. The Benefits of Tax Competition / The Institute of Economic Affairs, 2005. — 167 p.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2008